

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

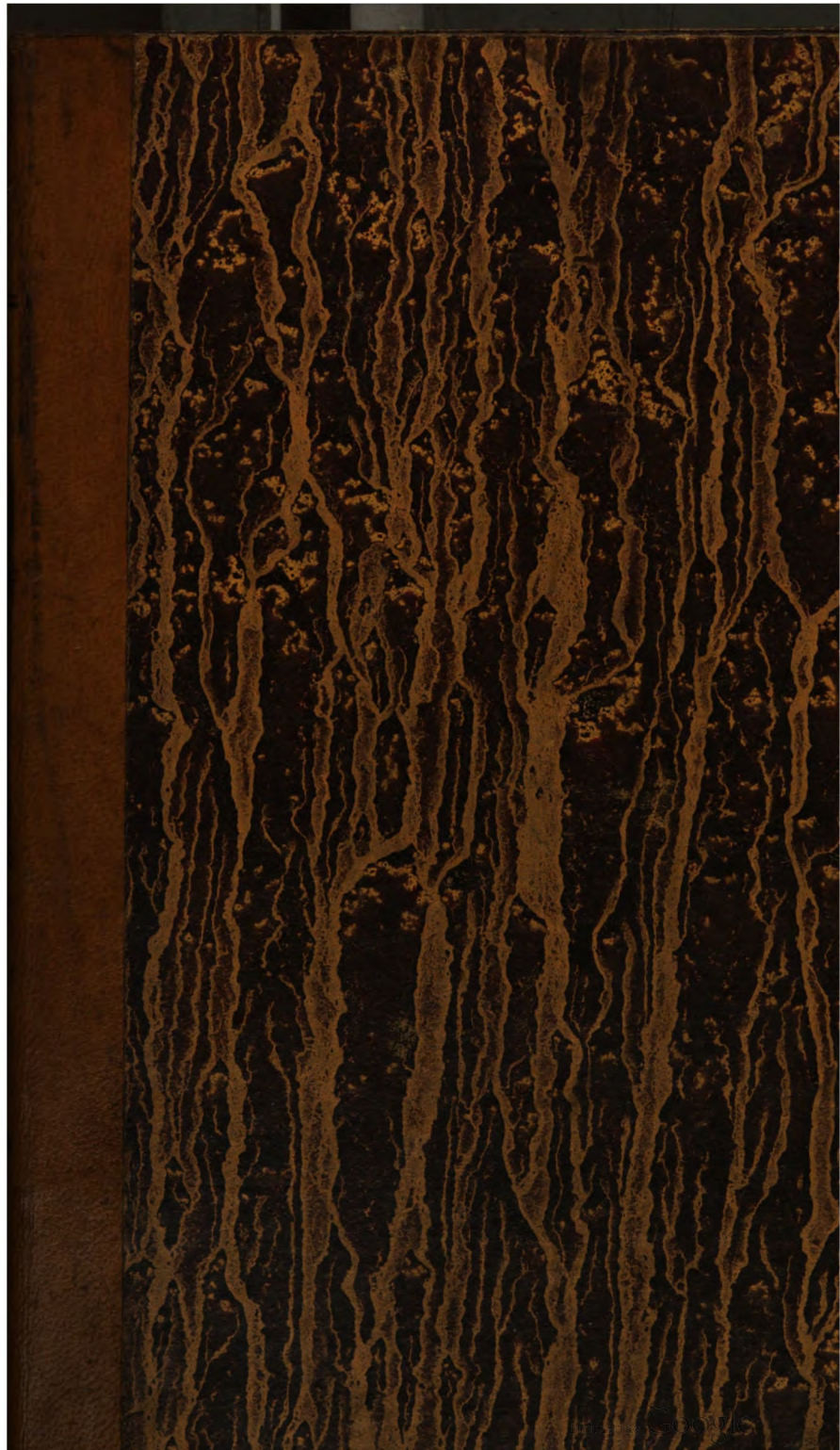
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

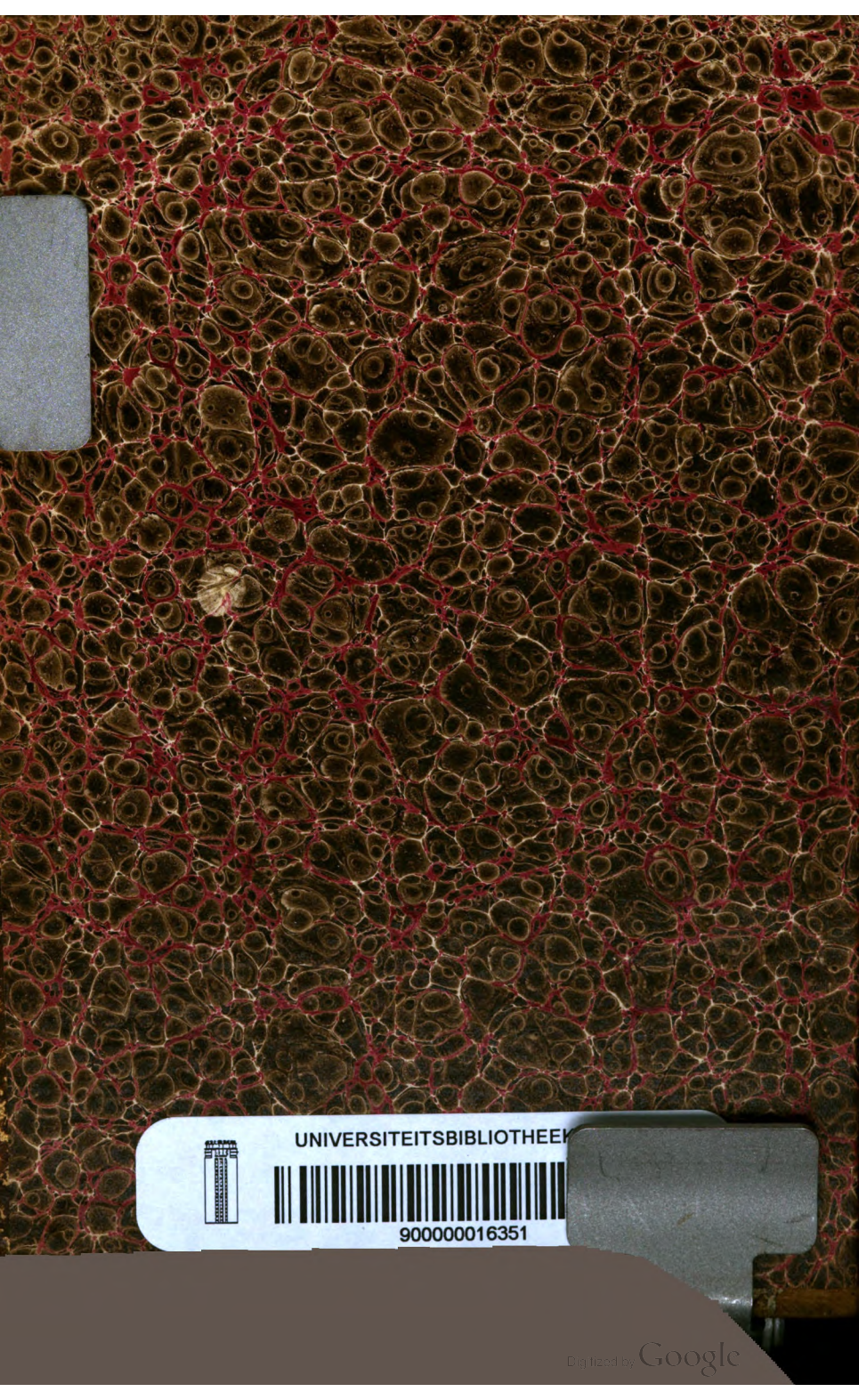
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK

900000016351

B. L. 6162

7

DE
GYMNASII VITRUVIANI PALAESTRA.

DISSERTATIO PHILOLOGICA

QVAM

SVMMORVM IN PHILOSOPHIA HONORVM

CONSENSV ET AVCTORITATE

AMPLISSIMI PHILOSOPHORVM ORDINIS

IN VNIVERSITATE FRIDERICIA GVILELMIA RHENANA

RITE IMPETRANDORVM CAVSSA

SCRIPSIT

ET

VNA CVM SENTENTIIS CONTROVERSIIS

DIE XI. MENSIS MARTI CIOIOCCCLXIII

PVBLCIE DEFENDET

FERDINANDVS BVESGEN

NASSOVIENSIS.

ADVERSARIORVM PARTES SVSCIPIENT

CAROLVS DILTHEY SEM. PHIL. NVP. SOD. ORD.

OTTO KORN SEM. PHIL. SEN.

HENRICVS BVBEDEY SEM. PHIL. SOD. ORD.

BONNAE

TYPIS CAROLI GEORGI.

DE
GYMNASII VITRUVIANI PALAESTRA.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

Palaestram alteram e gymnasii partibus appellatam esse, Vitruviumque pro Romanorum in adhibendis graecis nominibus levitate duo illa confudisse vocabula, ut quaecunque de palaestris Graecorum tradat ille (de Archit. V, 11) ad gymnasia sint transferenda: haec quidem pro exploratis nunc haberi debent; quamquam nec Haasium, qui primus fere de variis palaestrae notionibus recte exposuit ¹⁾, nec, qui novissimus hoc argumentum sibi sumpsit illustrandum, Petersenum ²⁾ omnibus quae extant argumen-

1) Allgem. Encycl. v. Ersch u. Gruber Sect. III Bd. 9 p. 360 Art: Palästra, ubi quattuor esse vocis 'palaestra' significationes statuit; aut enim paedotribarum scholam significat, aut gymnasii partem, aut, quod Romanis maxime fieri consuetum, pro 'gymnasium' usurpatur, aut denique metaphorice ponitur. In eo autem errat, quod illam gymnasii palaestram ab eis tantum frequentatam fuisse putat, qui arti athleticæ operam dederint. Omnibus enim, quicumque se exercere voluerint, patuisse palaestram, ex eo ipso sequitur, quod nonnisi ibi luctæ et pancratii locus fuit.

2) Das Gymnasium der Griechen nach seiner baulichen Einrichtung beschrieben v. Ch. Petersen Hamburg 1858; ubi p. 5 hæc habes: Vom Ringen und Laufen als den beiden wichtigsten Uebungen haben auch die beiden Hauptplätze ihren Namen, Palästra vom Ringen (παλαστρα von πάλη von πάλλειν schwingen) Dromos vom Lauf (δρόμος von δραμεῖν = τρέχειν laufen); jenes Wort kann man Ringschule, dieses Laufbahn übersetzen. Beide Wörter bedeuten ursprünglich die Uebung selbst, dann den unbedeckten Raum oder das Gebäude, in dem sie angestellt wurden. Palästra hiess vorzugsweise das Gebäude, das für die Uebungen im Ringen und Pankration errichtet wurde.

tis et testimoniis in usum vocatis rei veritatem munivisse video. Nec poterit negari, eundem Petersenum, quo nemo unquam diligentius et sagacius de Graecorum gymnasiis disputavit, in eo quoque verum vidisse quod gymnasii Vitruviani partem eam, quae prioribus duabus capitulis paragraphis (verbis: 'In palaestris peristylia quadrata sive oblonga' seqq. usque ad verba: 'Extra autem disponantur porticus tres') describitur, palaestram esse declarat, exedras philosophorum quoque una cum balneis continentem; quae quidem omnino gymnasiis inclusa fuisse in vulgus notum est, eadem vero palaestrae potissimum adiuncta fuisse, nonnisi a Vitruvio est traditum. Attamen, cur hoc ita institutum fuerit, ex ipsa quoque gymnasiorum origine et historia intellegi potest, quod nolo pluribus nunc persequi. Cum vero in eo potissimum elaborarint adhuc Vitruvii interpretes, ut, quatenus totius aedificii fuerit forma et ratio, investigarent, qua de re summa est opinionum dissensio ¹⁾, alteram interpretationis partem quae in singulorum membrorum usu exponendo et illustrando versatur, vereor ne nimis neglexerint. Verum enim vero nisi huius rei plena antecesserit et accurata notitia, non poterit de illa certi quidquam statui. Itaque cum et nominibus et rebus accuratius examinatis et cum auctorum graecorum testimoniis diligentius comparatis ad hanc quaestionem persolvendam non nihil conferre posse mihi viderer, de eis palaestrae Vitruvianae partibus agere mihi

1) Maxima nunc in eo est dubitatio, utrum interiores an exteriores fuerint porticus peristyliorum a Vitruvio memoratorum; illud usque ad Marinium omnes interpretes (nonnullorum schemata vid. in Edit. Maririi) credebant, recentiorumque Beckerus (Charicl. 2 p. 181 sqq.) et Brugsma (Specim. inaugur. contin. gymnas. ap. Graecos descriptionem Gröning. 1855), qui cum ab ovo quaestionis initium repetat, per 10 paginas de vocis *γυμνάσιον* origine exponens, non ita multum tamen lucis universae rei attulisse videtur; exteriores eas fuisse primus Marinus statuit quem secutus est Petersenus.

proposui, quae exercitationibus proprie inservirent. Et Vitruvii de omnibus palaestrae partibus verba sunt haec ¹⁾:

‘Constituantur autem in tribus porticibus exedrae spatiosae habentes sedes, in quibus philosophi rhetores, reliquique ^{η)}, qui studiis delectantur ^{θ)} sedentes disputare possint ^{ε)}. In duplici autem porticu collocentur haec membra: ephebeum ^{κ)} in medio, hoc autem est exedra amplissima cum sedibus, quae tertia parte longior sit quam lata, sub dextra coryceum ^{λ)}, deinde proxime conisterium, a conisterio in versura porticus frigida lavatio, quam Graeci *λουτρόν* ^{μ)} vocitant; ad sinistrum ephebei elaeothesium ^{ν)}, proxime elaeothesium ^{ξ)} tepidarium ^{ο)}, ab eoque iter in propnigeum ^{π)} in versura porticus, proxima ^{ρ)} autem introrsum e regione frigidarii collocetur concamerata sudatio, longitudine duplex quam latitudine, quae habeat in versuris ex una parte Laconicum ad eundem modum, uti supra ^{σ)} scriptum est compositum, ex adverso Laconici caldam lavationem.’

1) Textum dedi, qualem Petersenus l. l. p. 26 exhibet, additis eiusdem viri adnotationibus criticis; de Codd. et Edd. auctoritate vid. Schneiderum (in Praef. Ed. Vitruvii. Lips. 1807) et Marinium (Vitruvii. ed. Marini Romae 1836 Vol. I), quem diligentissime apparatus criticum undique conquisivisse constat.

η) Sulp.: rhetoresque ac reliqui. — θ) Sulp.: delectentur. — ε) Constituantur — disputare possint. Hoc enunciatur in codd. et edd. ante Hier. Mercurialem legitur initio inter ‘monstrare’ et ‘In palaestris etc.’ — κ) Sulp. et edd. priores ‘Ephoebeum’ — Voss. omisso ‘est’ dat ‘exaedra’. — ‘quae’ ante ‘tertia’ om. Sulp. Fran. Guelf. Wratt. — ‘parte’ om. Sulp. — λ) Ita Cotton. sec. man. Guelf. ‘corriceum’. Sulp. vero et Iocundus ‘coriceum’ edd. quaedam ‘corticeum’. — μ) Sulp. Guelf. ‘litron’. Cotton. ‘lytron’. Wratt. ‘licron’. — ν) Sulp. ephebei cleothesium. Wratt. ‘elaeoctasium’. — ξ) Sulp. ‘cleothesium’. Wratt. ‘alaeothesium’. — ο) Ita monente W. A. Becker scripsi. Codd. et edd. ‘frigidarium’. — π) Wratt. ‘inter et propnigeum’. Sulp. ‘propigneum’. Vat. I Fran. propnigeum. — ρ) Ita Sulp. Guelf. Wratt. ceteri vero ‘proxime’, Voss. ‘proximam’. Fran. Guelf. Wratt. ‘latitudo’. Sulp. om. ‘quae’. Wratt. ‘habeant’. — σ) Vat. Guelf. Wratt. ‘uti quam supra’. Cotton. ‘utiq. supra’.

Manifestum est, exedras philosophorum, frigidam lavationem, tepidarium, propnigeum, concameratam sudationem lavantium esse; elaeothesii qui fuerit usus potest ambigi; ephebeum coryceum conisterium ab omnibus ita intelleguntur ut exercentes aliquo modo illis usi fuerint. De his igitur cum expositurus sim, a coryceo disputandi lubet initium facere.

Atque ut primum de nominis origine videamus, hoc iam dubium esse non potest, quin graecum id sit, et graecis literis *χωρυχείον* scribendum ¹⁾. Quod vocabulum Petersenus ²⁾ rectissime ita explicat, ut significet locum, ubi *χώρυχοι* extent, eodem illud modo a voce *χώρυχος* derivatum, quo e. c. *δοναχείον*, arundinetum, ducitur a voce *δοναξ*, arundo. Cum vero *χώρυχος* omnino de sacco qualicunque possit usurpari, hoc loco idem Petersenus saccos intellegi vult, quibus athletae cibos secum in gymnasia asportarint, coryceumque cellam quandam fuisse sibi persuasit, ubi hi sacci fuerint depositi. Verum obstant duo. Primum levioris sane momenti haec res est, quam cui in ullo gymnasio propriam cellam conditam fuisse facile credamus, ni diserta scriptorum testimonia rem ita se habuisse declarent, cum praesertim tam frequentia supersint veterum de gymnasiis et de athletarum vita testimonia. At enim Petersenus nullum, quem afferret veterem habuit scriptorem cellae illius testem. Deinde cui non prorsus abhorreere videbitur a veri similitudine, Vitruvium in descri-

1) Ita et Krausius (*Gymnastik und Agonistik der Hellenen* I p. 103), Brugsma, Marinus, Schneiderus alii. Varia olim tentabant interpretes; alii *χωρυχείον* scribebant, puellas (*κόρας*) ibi versatas esse existimantes, alii *χωρυχείον*, quod idem atque *χορυχείον*, tonstrinam significare volebant; quos refutare facile nunc possum supersedere; vid. Schneideri commentarium, Marini illustrationes, Krausium (l. 1.) et Eitnerum (de sphaeristica apud Graecos et Romanos, Vratisl. 1860 p. 16).

2) l. l. p. 37.

bendo hoc gymnasio cuius tam pauca notentur membra, ut num omnes necessariae gymnasii partes in eo extent, in dubitationem potuerit vocari, in eo, dico, saccis istam deponendis consuluisse? Quem tam leviter ipse Petersenus totam rem tractasse putat, ut antiquissimam et primariam gymnasii partem, deorum templum, quod universi aedificii centrum fuerit, memorare neglexerit. Accedit, quod *κώρυκος* minime primo loco saccum cibarium significat. Quod vero cam ob causam ab hac potissimum voce denominata esset illa saccorum cella, quia apud Homerum bis eo sensu legeretur ¹⁾, nescio an iocose dixerit Petersenus. Ac ne Pollux quidem a Peterseno citatus, ubi gymnasiolorum supellectilem recensens plura saccorum genera affert coryci mentionem facit. Iam videbís, parum verisimilitudinis habere eam de corycei notione sententiam; aliud vero restat, quo illam omnino falsam esse certo possit effici. Cognitum enim habemus, coryceum quemdam ad gymnasia pertinere, est autem is non cibarius ille Peterseni, sed significat potius *κώρυκος* follem magnum grano ficulneo aut farina aut arena impletum atque in gymnasiis e tecto suspensum, quem exercentes varia ratione gestarent vibrantem, modo exceptum manibus repellentes, modo pectore oblato inhibentes. Itaque quos memoravi Vitruvii interpretes ab hoc coryco ex luculentissimis scriptorum testimoniis, quae infra citabo, probe noto, vocis originem repetentes, coryceum eam gymnasii partem fuisse contendunt, ubi illo exercitationem genere athletae usi sint. Quod quidem recte statuere; nam quod Petersenus hanc impugnans sententiam vocabulorum *σφαίριστήριον κοινστήριον ἀλειπτήριον* analogiam affert, facile intelleges haud magni momenti esse. Harum enim plane diversa est ratio, cum derivata sint haec a verbo, illud a

1) Od. X, 267. IV, 213.

substantivo: verbum autem simplex, quo hoc exercendi genus significaretur, eodem modo, quo *σφαίριζεν, κοινίζεσθαι, ἀλείφεσθαι* formatum, non extabat. Itaque est sane; si propriam vocis notionem urges, *κωρυκεῖον* non is locus, ubi *κώρυκον* versabant, sed is potius, ubi *κώρυκοι* erant. Sed vides utrumque eodem ducere, nam ubi *κώρυκοι* erant suspensi, ibi coryci exercitatione utebantur; modo ita ex Peterseni argumentatione vulgarem de corycei notionem sententiam corrigas, ut non unum, sed plures corycos ibi suspensos fuisseingas, in quo nemo sane offendetur.

Hinc cum nomen acceperit coryceum, tamen non solum modo indicato athletas in eo se exercuisse putant interpretes, sed corycos illos inter pilarum genera referentes, ibidem omnia pila ludendi genera locum habuisse existimant, coryceumque igitur eandem cellam fuisse, quae alibi sphaeristerium diceretur¹⁾. Qua in re vehementer errasse viros dd. arbitror. Nam primum quidem Graeci pilarum lus sub divo exercuisse²⁾; Romani demum hunc in usum ocellas postea aedificasse videntur, id quod Petersenus quoque contra hanc sententiam affert. Tum vero miror admodum, non solum Vitruvii interpretes sed etiam eos, qui de ipsa Graecorum arte sphaeristica data opera egerunt³⁾, eum coryci usum, quem *κωρυκομαχίαν* plerumque Graeci vocitant inter pila ludendi genera potuisse referre. Quodsi accuratius rem intueberis, illos concedes nullo pacto recte fecisse. Nam et ipsum nomen *κωρυκομαχία* videtur refragari. Est enim duplex eorum nominum ratio, quae nata sint verbo *μάχομαι* cum substantivo quodam ita composito, ut totum vocabulum in *μαχία* exeat.

1) cf. Plin. Ep. II, 17. V, 6.

2) cf. Theophr. Char. 5. Plut. Vit. X Or. Isocr. p. 338.

3) Burette, sur la sphéristique des anciens p. 160: 'Rien ne paraît plus naturel, que de dériver ce mot, coryceum de *κώρυκος*, qui signifie une sorte de balle'. Eitner l. l. p. 37 sqq.

Aut enim ita sunt comparata, ut priore membro arma quaedam sive instrumentum significetur, quo pugnetur, cuiusmodi sunt *σφαίρομαχία*, *μαχαιρομαχία*, alia, aut ita, ut adversarii praefixa sit notio, quod e. c. fit in voce *Τιτανομαχία*. In corycomachia autem cum adversarius nullus affuerit, in quem *κωρύκην* instrumento uti potuerit athleta hoc praesens vocabulum ad genus posterius pertineat necesse est, ita, ut corycus ipse pro adversario sit, quocum pugnetur. Cuius interpretationis veritas clarius etiam elucebit, ubi quomodo illa exercitatio a veteribus auctoribus describatur, cognoveris. Habemus enim accuratam eius rei descriptionem ab Antyllo medico traditam (ap. Oribas. p. 124 Matth. ¹⁾), quocum conferas Philostr. fragm. de gymnast. p. 13 Kayser, quem utrumque locum huc apponam. Antylli verba haec sunt:

Κώρυκος ἐπὶ μὲν τῶν ἀσθενεστέρων ἐμπύπλεται κεραιμίδων ἢ ἀλσέριων, ἐπὶ δὲ τῶν ἰσχυροτέρων ψάμιον, τὸ δὲ μέγεθος αὐτοῦ πρὸς τε δύναμιν καὶ ἡλικίαν συναρμοζέσθω. κρεμάννεται δὲ ἐν τοῖς γυμνασίοις ἀνωθεν ἐξ ὀρεφῆς ἀπέχων τῆς γῆς τοσοῦτον, ὥστε τὸν πνυθμένα κατὰ τὸν ὀμφαλὸν εἶναι τοῦ γυμναζομένου. τοῦτον διχέιρως ²⁾ ἔχοντες ἀμφοτέρως αἰωροῦσιν οἱ γυμναζόμενοι, τὴν μὲν πρώτην ἡσυχίαν, ἔπειτα σφοδρότερον, ὥστε καὶ ἐπεμβαίνειν ἀποχωροῦντι αὐτῷ καὶ πάλιν προσιόντος ὑπείκαται ἐξωθούμενους ὑπὸ τῆς βίας. τὸ δὲ τελευταῖον ἀφιᾶσιν αὐτὸν ἔξωθεν. τῶν χειρῶν ἀπώσαντες, ὥστε ὑποστρέψαντα σφοδρότερον ἐμπέτειν τῷ σώματι ἐκ τῆς προελεύσεως. τὰ δὲ ὕστατα ἐπὶ πλεῖστον αἰκίσαντες ³⁾ αὐτὸν ἀποπέμπουσιν, ὥστε ἐκ τῆς προσόδου, εἰ μὴ σφόδρα προσέχουεν, ἀποστρέφασθαι, ποτε

1) Editionem d'Arembergianam doleo. quod non potui inspicere.

2) διὰ χειρὸς Kayser ad Philostr. l. l.

3) requiritur verbum, quod retractionem significet e. g. ἀνελκύσαντες, id. ibid.

μὲν οὖν ταῖς χερσὶν ἀντιβαίνουσιν αὐτῷ προσιόντι, ποτὲ δὲ τῷ στέρνῳ τὰς χεῖρας ἀναπειτάσαντες, ἄλλοτε δ' ἐπιστρέφοντες κατὰ μετάφρενον. δύναται μὲν οὖν μυῖσαι σώμακαὶ τόγον περιβαλεῖν καὶ ὤμοις καὶ παντὶ τῷ σώματι τοῦτο τὸ γυμνάσιον, σπλάγχνοις δὲ πᾶσι κατάλληλον¹⁾ διὰ τὰς πληγὰς.

Apud Philostratum legimus: Κώρυκος δὲ ἀνῆψθω μὲν καὶ πύκταις, πολὺ δὲ μᾶλλον τοῖς ἐπὶ τὸ παγκράτιον φοιτῶσιν. ἔστω δὲ καὶ κοῦφος μὲν ὁ πυκτικός. ἐπειδὴ καιροῦ²⁾ γυμνάζονται μόναι αἱ τῶν πυκτῶν χεῖρες. ὁ δὲ τῶν παγκρατιαστῶν ἐμβριθέστερος καὶ μείζων, ἵνα γυμνάζωντο μὲν τὴν βᾶσιν ἀνδιστάμενοι τῇ τοῦ καιρικοῦ ἐπιφορᾷ. γυμνάζονται δὲ ὤμους τε καὶ δακτύλους ἐς ἀντιπαλὸν τι παίοντες, ἢ κεφαλὴν ἐναραττέτω καὶ πάντα ὁ ἀθλητὴς ἐποκείσθω τοῦ παγκρατίου τὰ ὀρθὰ εἶδη. Θέρους δὲ οἱ μὲν ἀπαθεῖς αὐτὸ πράττοντες ἐν ἅπαντι τῷ ἡλίῳ καὶ πάντες. οἱ δὲ ξὺν ἐπιστήμῃ καὶ λόγῳ οὕτε ἀεὶ καὶ ὀπόσοις λῶον, οἱ μὲν γὰρ βόρειοι τῶν ἡλίων καὶ οἱ νήγεμοι καθαροὶ τέ εἰσιν καὶ εὖειλοι, ὅτε δὴ λευκοῦ ἐκβάλλοντες τοῦ αἰθέρος, οἱ δὲ νότιοί τε καὶ ἐκνέφιοι ὕγροί τε εἰσι καὶ ὑπερκαίοντες, οἷα ἐπιψύξαι μᾶλλον τοὺς γυμνάζομένους ἢ θάλαψαι; et qu. sequ.

Vides hanc corycomachiam non ad aliquod lusuum genus pertinere, sed exercendi rationem esse gravissimam, quae summa virium contentione transacta sit. Est ea videlicet pancratiastarum et pugilatorum exercitatio ei simillima, quam milites romani atque inprimis gladiatores subibant, qui priusquam cum ipsis hominibus manus consererent, contra palum aliquem in terra defixum tanquam contra adversarium, cum oratibus et olavis ligneis velut cum gladio se exercebant et scuto, ut nunc quasi caput aut faciem

1) immo πᾶσιν ἀκατάλληλον, id. ibid.

2) 'Si verum sit καιροῦ significabit pugiles solas manus ad dexteritatem pugnandi (ad καιρὰς πληγὰς) exercere. Sed acentus in Florent. libro omissio corruptelae suspicionem iniicit. Puto scripsisse Philostr. καιρικού. Pluribus exemplis probari potest ea verbi γυμνάζομαι constructio'. Kayser.

peterent, nunc lateribus minarentur, interdum contenderent poplites et crura succidere, accederent, recederent, assultarent, insilirent, et, quasi praesentem adversarium, sic palum omni impetu, omni bellandi arte tentarent¹⁾. Eundem in modum corýcus ille athletic pro adversario erat, contra quem, ut Philostrati verbis utar, omnia pancratií genera subirent, quae erecto corpore peragerentur. Qui cum semper plagas acciperet, nunquam inferret, iocose apud Plautum Rud. 721 Trachalio lenoni minatur:

Extemplo hercle ego te follem pugilatorium

Faciam et pendentem incursabo pugnís, periurissime, similiterque Athen. 6 p. 246 f: κοινῇ δὲ περὶ παρασίτων εἰρήκασι Τιμοκλῆς μὲν ἐν Πύκτῃ ἐπισιτίους καλῶν αὐτοὺς ἐν τοῖσδε

εὐρήσεις δὲ τῶν ἐπισιτίων
τούτων τινάς, οἳ δεικνοῦσιν ἐσφυδόμενοι
τάλλοτρί', ἑαυτοὺς ἀντὶ κωρύκων δέρειν
παρέχοντες ἀθληταῖσιν.

Et teste Diogeniano 7, 54 πρὸς κώρυκον γυμνάζεσθαι in proverbium abiit, ἐπὶ τῶν διακενῆς μοχθοῦντων. Coryco vero exerceri Lucianus Lexiph. 5 ἀντιβάλλειν τῷ κωρύκῳ vocat²⁾. Atque ipsi veteres corycum inter pilas non tradiderunt; Antyllus ap. Oribas. p. 122 Matth. ubi varia pilarum genera enumerat, corycum tacet, item Poll. 9, 104. d. I. Chrysost. in Ep. ad Hebr. 10 p. 862 hisce verbis utitur: οὐχ ὁρᾷς τοὺς ἀθλητάς, ὡς θυλάκους ἄμμου πλη-

1) Vegetii verba Instit. r. mil. I, 11. cf. Becker. Gall. 3 p. 102.

2) De eo loco Philippus (de pentathlo s. quinqu. comment. p. 78) haec habet: 'Κορυκομαχίαν ad pilam referas, v. Schneid. s. v. κώρυκος, etiamsi apte Lucianus Lex. 5 Bip. V p. 183: ἀντίβαλε τῷ κωρύκῳ dicat pro περιελάμβανε τὴν κοιλίαν τοῦ ἀντιπάλου translatō ad luctam significatu'. Ecquidem quomodo hoc fieri possit non intellego, nec magis video, cur per translationem explicare malimus, quae si proprie usurpata accipiantur, multo simplicius et aptius dicta sint.

ρώσαντες, οὕτως γυμνάζονται; Hippocrates, qui pluribus locis cum de aliis exercitationibus tum etiam de corycomachia agit, cum χειρονομία et ἀκροχειρία illam comparat ¹⁾. Nec vero praetermittas, ubicunque de coryci usu agatur, nunquam vocabulum 'ludere' usurpari, semper γυμνάζεσθαι et similia; et Aretaeus medicus (chron. morb. curat. 2, 13) habet: 'γυμνάσια δρόμοι καὶ κωρυκοβολίαι.' Quae omnia ubi mente collegeris, haud dubium fore arbitror, quin nullo prorsus iure corycus inter pilarum genera ab artis sphaeristicae auctoribus adhuc numeratus sit ²⁾ quippe qui pertineat non ad sphaeristicam sed ad pancratiasticam ³⁾. Itaque et coryceum pancratiastis erit

1) de diaeta 2 p. 701 Kühn: Ἀκροχειρίη ἰσχυίνει καὶ τὰς σάρκας ἔλκει ἄνω, καὶ κωρυκομαχίη καὶ χειρονομίη τὰ παραπλήσια διαπρήσσειται. Ibid. p. 727: τοῖσι δὲ δρόμοις (scil. χρέεσθαι) τοῖσι μὲν πλείστοις καμπτοῖσιν ἐν ἱματίῳ γυμνοῖσι δὲ τοῖσι διαύλοισι καὶ τοῖσι τροχοῖσι, τρίψεισι δὲ καὶ πάλῃ ὀλίγη, ἀκροσχειρισμοῖσι, ἀκροχειρήξει πλὴν κωρυκομαχίη, ξυμπεριώτερον. Ibid. p. 732: γυμνασίοισι δὲ τροχοῖσι ὀξέσιν (scil. χρήσθω) ἀλλὰ τρίψις μὴ πολλῇ προσεγγέσθω ἀλλ' ὀλίγη μὴδὲ πάλῃ ἀκροχειρήσεις καὶ χειρονομίη καὶ κωρυκομαχίη καὶ ἀλλήλοισι ἐπιτήδεια ἀλλὰ μὴ πολλή. Vid. de 'χειρονομία et ἀκροχειρισμός' Krausium l. 1. p. 421 et 510.

2) Ita et Krausius sentire videtur l. 1. p. 309: 'Mercurial. art. gymn. II, 4, 84 gibt μεγάλην σφαῖραν, μικράν σφαῖραν, κενὴν σφαῖραν und κώρυκον an, indem er fälschlich den κώρυκος zum Ballspiel rechnet, da ihn doch Antyllos bei Orib. VI, 33 genau davon geschieden hat, wie auch Galenus und Paullus Aegin.' Idem tamen ibid. p. 103: Also war diese Uebung von dem Ballspiel verschieden 'und nur insofern demselben ähnlich, als der fortgestossene und wieder zurückgehende Sack gleichsam wie ein Ball aufgefangen wurde' et mox p. 104: . . oder, was zuverlässig das Richtigere ist, dass der Name Coryceum das Sphaeristerium bezeichne, und der Korykos vielleicht an einem Orte angebracht war, wo er die Ballspieler nicht störte.

3) Haec postquam scripsi, admonet me O. Iahnus corycomachiae in cista Ficoronica representatae: quam rem a Braupio agni-

reddendum, nec amplius cum sphaeristerio confundendum. Restat tamen aliqua dubitatio, num in coryceo constituendo hoc unum Vitruvius spectaverit ut ea sola ibi uterentur exercitatione, quae quam parvi momenti sit, et ex ipsa re accurate perspecta, et ex eo potest colligi, quod rara tantum eius fit mentio. Quae quomodo tollenda sit difficultas, ex Luciani dialogo discimus, qui Anacharsis sive de gymnasis inscribitur. Ac videntur illo parum adhuc usi esse rei gymnasticae auctores quippe qui accuratius examinatus, mea quidem sententia totam hanc de palaestrae partibus quaestionem clara luce perfundat.

Notum est Lucianum Solonem ibi cum Anacharside in ipso Lyceo de Graecorum arte gymnastica facere disserentem. Describit Anacharsis § 1—3 suo more, quas ibi fieri videt exercitationes: 1. *Ταῦτα δὲ ὑμῖν, ὦ Σόλων, τίνος ἕνεκα οἱ νέοι ποιοῦσιν; οἱ μὲν αὐτῶν περιπλεκόμενοι ἀλλήλους ὑποσκελιζοῦσιν, οἱ δὲ ἄγχοῦσι καὶ λυγίζουσι καὶ ἐν τῇ πηλῇ συναναφύρονται κυλικούμενοι ὥστερ σύες. καίτοι κατ' ἀρχὰς εὐθὺς ἀποδυσάμενοι — ἐώρων γάρ — λίπα τε ἤλειψαντο καὶ κατέψησε μάλα εἰρηρικῶς ἄτερος τὸν ἕτερον ἐν τῇ μέρει, μετὰ δὲ οὐκ οἶδ' ὅτι παθόντες ὠθοῦσί τε ἀλλήλους συννενευκότες καὶ τὰ μέτωπα συναράττουσιν ὥστερ οἱ κριοί. καὶ ἦν ἰδὼν ἀράμιενος ἐκείνοσι τὸν ἕτερον ἐκ τοῖν σκελοῖν ἀφῆκεν εἰς τὸ ἔδαφος, εἴτ' ἐπικαταπτεσὼν ἀνακύπτειν οὐκ ἔα συνωθῶν κάτω ἕς τὸν πηλόν, τέλος δὲ 2. ἑτεροὶ δὲ ἐν τῇ αἰθρίῳ τῆς αἰλῆς τὸ αὐτὸ τοῦτο δοῶσιν, οὐκ ἐν πηλῇ οὗτοί γε, ἀλλὰ ψάμμιον ταύτην βαθεῖαν ὑπερβαλλόμενοι ἐν τῷ ὀρύγματι πάττουσί τε ἀλλήλους καὶ αὐτοὶ ἐκόντες ἐπαμῶνται τὴν κόπην ἀλεκτρονῶν δίκην, ὥς ἀφυκτότεροι εἶεν ἐν ταῖς συμπλοκαῖς, οἶμαι, τῆς ψάμμου τὴν ὀλισθον ἀφαιρούσης καὶ βεβαιοτέραν ἐν ξηρῇ παρεχούσης τὴν ἀντίληψιν. 3. οἱ δὲ ὀρθοστάδην κεκοιμημένοι καὶ*

tam doctissime illustravit Iahnus »Die Ficoroni'sche Cista p. 26. cf. et Osannus« Archaeolog. Ztg. X p. 447.

αὐτοὶ παίονσιν ἀλλήλους προσπесάντες καὶ λακείζουσιν· οὕτως γοῦν καὶ τοὺς ὀδόντας ἔοικεν ἀποπτύσειν ὁ κακοδαίμων, οὕτως αἵματος αὐτῷ καὶ ψάμμον ἀναπέπλησται τὸ στόμα, πύξ, ὡς ὀρεῖς, παταχθέντος ἐς τὴν γνάθον. Quae quibus nominibus appellantur, Solon § 8 hisce verbis docet: Τῶν γυμνασμάτων δὲ τούτων τὸ μὲν ἐν τῷ πηλῷ ἐκεῖνο πάλη καλεῖται, οἱ δὲ ἐν τῇ κόνει παλαίουσι καὶ αὐτοὶ, τὸ δὲ παίειν ἀλλήλους ὀρθοσιάδην παγκρατιάζειν λέγομεν. καὶ ἄλλα δὲ ἡμῖν ἐστι γυμνάσια τοιαῦτα πυγμῆς καὶ δίσκου καὶ τοῦ ὑπεράλλεσθαι. Quodsi nunc animo reputas, Lucianum haud dubie hanc dialogi scenam non ex ingenio prorsus fictam proponere, sed de diversis locis et exercitationibus ita agere, ut, quales revera fuerint, tales ante oculos ponat legentibus, qui totum hoc argumentum penitus cognitum habebant, non, puto negabis, Solonem et Anacharsidem in Lycei palaestram a Luciano introduci, si quidem, ut supra proposuimus, palaestra ea nuncupabatur gymnasii pars, ubi lucta et pancratiū exercebantur. Vides vero eam ipsam Lycei partem, quam illi prospectant, fuisse bipartitam. Etenim vario in solo sive stantes sive ad terram proiecti athletae ibi certant, alteri ἐν πηλῷ alteri ἐν κόνει. Hinc duplicem esse rationem omnium earum exercitationem ab initio statim Anacharsis animadvertit, idemque saepius et a Solone pronuntiatur¹⁾; de qua re, quoad quidem ad luctam pertinet, Philippus (l. l. p. 70) hunc in modum disputat: „Duplicem autem luctantium certationem fuisse reperimus. Aut enim is victor habebatur, qui adversarium vel robore vel dexteritate, immo etiam supplantatione aliave palaestra prostravisset; ter repetito certamine, ne casui vel infortunio locus daretur (ὀρθοπάλη Luc. Lex. 5. ὀρθῇ πάλη Plat. Legg. 7, 795, d). Aut ita inter se certabant, ut stantes aliquamdiu luctarentur, donec alteruter sive viribus inferior, sive ipsius artificio decidisset, deinde iam ad terram proiecti volutarentur

1) § 8. 16. 18. 28. 29.

(ἀλίνδῃσις) et decertarent, usque dum unus vel alter se victum confiteretur. Quae duo genera eximie describit Lucianus (Anceh. init. et § 8) alterum dicens ἐν τῇ κόνει alterum ἐν τῷ πηλῷ. Et Philostr. de gymn. p. 12 Kayser: πάλη δὲ καὶ παγκράτιον ὁρθοὶ μὲν καὶ οἶδε, ὁλλὰ ἀνάγκη κυλίσθαι. κυλίσθων μὲν. Atque eos, qui ἐν κόνει se exercent, sub divo certare, aperte dicit Anacharsis § 2; alteros sub tecto fuisse, ex ipsa hac ratione, qua illis opponuntur, consequitur, idemque § 16 confirmatur, ubi a Solone discernuntur αἱ συνεχεῖς ἐν τῷ πηλῷ κυβιστήσεις καὶ αἱ ὑπαίθριοι ἐν τῇ ψάμμῳ ταλαιπωρίαί. Habemus igitur duas palaestrae partes ibi descriptae, alteram arena repletam hypaethram, alteram tectam luteo instructam solo, quam exedram vocare licebit, quoniam non muro sed columnis ab altera seiuncta erat, ita ut hanc ex illa libere posses spectare. Eas vero necessarias esse cuiusvis palaestrae partes ex Plutarcho etiam colligas, qui tria ad palaestram pertinere dicit, κόνιν πηλὸν κήρωμα¹⁾, quorum priora quidem duo locis separari necesse erat, cum olei inunctio utriusque usum praecederet, et in utraque parte et posset fieri et fieret re vera.

Quod vero de eis, qui ἐν κόνει certant, Anacharsis narrat: αὐτοὶ ἐκόντες ἐπαμῶνται τὴν κόνιν ἀλεκτρονίων δίκην²⁾, idem vulgo Graeci uno vocabulo, κονίζεσθαι, pulvere conspergi comprehendere solent. Relegas nunc, quaeso Vitruvii verba: 'sub dextra coryceum deinde proxime conisterium'. Iam apparet κονιστήριον a κονίζεσθαι derivatum esse, sicut e. c. σφαιριστήριον a σφαιρίζεσθαι, itaque κονιστήριον locum quemdam significare debet, ubi κονίζεται. Quod omnes adhuc ita interpretati sunt, ut conisterium

1) Quaest. Symp. 2, 528: κεκλῆσθαι γὰρ ἀπὸ τῆς πάλης τὰς παλαιστρας, οὐχ ὅτι πρεσβυτάτον ἐστι τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὅτι μόνον τῶν τῆς ἀγωνίας εἰδῶν πηλοῦ καὶ κονίστρας καὶ κηρώματος τυγχάνει δεόμενον.

2) ibid. § 6: ἐπιπάττουσι τὴν κόνιν.

cellam quandam fuisse dicant, ubi pulvis palaestricus fuerit repositus, sive ut Marinius eam vocat, pulveris apothecam; et alii quidem, quotiens opus illo esset, e conisterio pulverem in ipsa exercendi loca transvectum esse censent, alii primitivam spectantes vocabuli vim, athletas priusquam in ipsam palaestram introirent, in ea cella pulvere conspersos esse volunt¹⁾. Sed discimus ex Anacharsidis verbis supra allatis, eodem loco eos pulvere esse aspersos, quo et exercitationes suscipere. Quod quominus ubique factum esse credamus, nihil extat impeditenti; nam ne unum quidem veteris alicuius auctoris testimonium, quod contra valeat, nec ipse reperire potui nec ab alio allatum video. Quid igitur plus habebit speciosae probabilitatis, quam conisterium Vitruvianum ipsum esse locum illum a Luciano insigniter descriptum, ubi athletae ἐν κόνει certaverint? Cum enim Vitruvius nihil omnino de conisterii constructione praecipiat, nisi ut contiguum coryceo constitutur, hypaethram illud aulam fuisse fingere licet. Accedunt alia scriptorum testimonia, quae idem videantur declarare. Apud Lucian. Amor. 45 legimus: εἰς αἱ λιπαραί παλαίστραι καὶ πρὸς ἡλίου μεσημβρινὸν θάλλπος ἐγκονίεται τὸ σῶμα πικνούμενον. Xenoph. Conviv. 3, 8: Ἀλλὰ γῆν πολλὴν κέκτησαι; Ἴσως ἂν ἔφη Ἀντολύκῳ τούτῳ ἱκανὴ γένοιτο ἐγκονίσασθαι. Theophr. Char. 5 habet: ἀνλίδιον παλαιστρικὸν κόνιν ἔχον, quibus iam Casaubonus conisterii periphrasin contineri pervidit; atque in aperto est, quanta similitudo inter hanc Theophrasti et Luciani illam conisterii descriptionem intercedat. Eodem tendit conspiratio Suidae v. Κονίστρα: Οὐδ' αὖ κονίστρας εἰς τὸ ῥύψαι τοὺς πόρους. κονίστρα, παλαίστρα ἢ κυλίστρα. Poll. 3, 154: τὰ δὲ χωρία τῆς ἀσκήσεως ἀποδυτήριον, γυμνάσιον, παλαίστρα,

1) Brugsma l. l. p. 55 'Κονιστήριον a Κόνις, locus in gymnasio sub dextro corycei, ubi pulvere post unctionem aspergebantur lactaturi. Perrault et de Bioul; magasin de la poussière'.

κονίστρα. et Lycophr. 866: Γυμνάδας κακοξένους πάλης κονίστρας, quibus addas, quae Eustath. p. 382 habet: Ἀλινδύθρα ἢ κατὰ πάλην κονίστρα. Apparet enim, vocabulum κονίστραν idem significare, quod κονιστήριον; eodem modo pro vulgari forma σφαιριστήριον, alia circumferebatur eiusdem prorsus significatus, σφαιρίστρα, licet minus haec usitata fuerit¹⁾. Nullis autem argumentis nititur Peterseni hac de re sententia. Qui cum Lucianea illa verba cum tralaticia conisterii interpretatione non satis coire intellegat, ita differre iudicat κονιστήριον et κονίστραν, ut illud pulveris apotheca, haec hypaethrus exercendi sit locus. Quem etsi pluribus refutare supersedeo, cum et certa ille testimonia afferre nequeat, et eis, quibus meam modo sententiam conprobavi, illi quoque satisfactum esse existimem, id tamen velim consideres, quomodo primarium hunc errorem alii statim subsequantur. Nam cum eius conistrae nullam Vitruvius mentionem iniecerit, oblivionis et socordiae eum arguit Petersenus, novumque membrum suoapte ingenio gymnasio Vitruviano agglutinat; et quia in ipsa palaestra nullum conistrae satis aptum locum sibi videbatur repperisse, eam in altera totius gymnasii parte collocat, quam ut aulam hypaethram muris inclusam palaestram cinxisse vult. Quo factum est, ut in gymnasio Peterseniano duplicem videamus palaestram, alteram intra palaestram, alteram extra palaestram.

Iam vero eo disputationis pervenimus, ut, quo nomine alteram palaestrae Lucianae partem, luteam illam, significaverit Vitruvius quaeratur. Atque ut huc referendum esse coryceum Vitruvianum persuasum habeam, tria potissimum me movent; primum quod contiguum est coryceum conisterio, tum, quod tectum fuisse coryceum apparet, cum e tecto suspensi essent coryci, denique, quod gravissimum est, quod et ipsam corycomachiam inter pancrati genera

1) cf. Plut. Vit. X Or. Isocr. p. 338.

referendam esse vidimus. Itaque sic rem tibi fingas: in altera palaestrae parte, cuius luteum erat solum, cum alia pancratii genera, tum corycomachia exercebatur, e tecto suspensis corycis, a quibus tota deinde pars nomen accepit corycei, quod ita factum esse eo est veri similis, quia verbum aliquod a *πηλός* derivatum, ut *κονίζειν* a *κόνις*, quod quo potissimum discrimine corycei exercitationes ab eis conisterii differrent rite significaret, in promptu non erat. Nec video, qualia argumenta contra hanc sententiam afferri queant, quam si amplecteris, et dubitatio illa de corycei notione, quam supra indicavimus, tollitur, et Vitruviana palaestra cum Luciani descriptione miro modo convenit; in una tantum re potest offendi levi illa quidem nec admodum molesta. Dicat enim fortasse quispiam: At enim, ut in altera palaestrae Lucianae parte et corycos fuisse suspensos credere oporteat, cur hanc exercitationem non memoravit Anacharsis? Sed primum, Lucianus non ut scriptor rei antiquariae omnes artis gymnasticae partes pertractare et exponere studet, sed ut rhetor generatim tantum atque universe quantam utilitatem hominum et corpora et animi ex his exercitationibus capiant, demonstrare vult, totius elogium artis, non institutiones enarrat. Quare satis habere poterat gravissimarum exercitationum alias descripsisse, alias commemorasse. Deinde ne conveniret quidem satis cum totius dialogi ratione corycomachiae mentio. Etenim cum sermonis initium inde faciant illi, quod admiratione quasi obstupescat Scythia ea spectans, quae a Graecorum iuvenibus transigantur, non id quidem Anacharsidi praeter expectationem accidit, quod omnino illos corpora videt exercentes — quod cur facerent, facile erat intellectu — sed hoc maxime ei mirum, quam patientes sint iuvenes dolorum perferendorum, qui plagis innumeris inlatis, ad terram prostrati, ipsis ossibus interdum fractis, minime adversariis succenseant nec ulcisci studeant. Quod vides in corycomachia non posse conspici, ut quae nihil periculi

creet certanti vel doloris. Quare eam hoc loco describere vel alienum erat auctoris argumento.

In coryceo igitur et conisterio, quae ad palaestram pertinebant exercitationes, lucta et pancratium agebantur; iam vero quem tertii illius membri, cui ephebeo nomen indidit Vitruvius, usum fuisse dicemus? Nomen ipsum, si nostrum locum excipias, non nisi semel nunc¹⁾ legitur, apud Strab. V, 4, 7 p. 226: *πλεῖστα δὲ ἔχνη τῆς Ἑλληνικῆς ἀγωγῆς ἐνταῦθα* (de Neapoli loquitur) *σώζεται, γυμνάσιά τε καὶ ἐφηβεία καὶ φρατρίαι καὶ ὀνόματα Ἑλληνικὰ καίπερ ὄντων Ῥωμαίων*. Nec vero — ut genuina sit lectio, de quo summo mihi quidem iure dubitare videntur viri dd.²⁾ — de notione inde certi quidquam elucet, nisi quod ibi quoque cum *γυμνάσια* comparatur. Significat autem *ἐφηβεῖον*, si vocis originem spectas, locum quemdam, ubi ephebi versantur³⁾, quod plerique ita interpretati sunt, ut in ephebeo dicant ephebos se exercuisse. Iam vero duplex iniri potest ratio, quippe cum notum sit, gymnasia esse frequentata non solis ephebis, sed omnis omnino aetatis hominibus, eisque inprimis, qui artem profiterentur athleticam⁴⁾.

1) Schneiderus in Comment. ex Paus. III, 14, 9 haec affert: *θύουσι πρὸ τῆς μάχης ἐν τῷ Ἐφηβεῖῳ τὸ δὲ Ἐφηβεῖόν ἐστιν ἐκτὸς τῆς πόλεως, Θεράπνης οὐ πολὺ ἀφραστηκός*. Sed omnes edd. nunc iure consentiunt, ibi *Φοιβαῖον* scribendum esse. Cum Codd. auctoritate haec lectio confirmatur, tum veram eam esse docet Herodoti (VI, 61) cum Livio (XXXIV, 38) consensus.

2) Rectissime enim Petersenus p. 35 de significato vocis illic positae, qualem rerum et verborum contextus desiderare videatur: Doch scheint es in der einzigen Stelle, in der es sonst nachgewiesen ist, die Abtheilungen der Jünglinge fürs Gymnasium zu bedeuten. Sed vocem *ἐφηβεῖον* ita interpretari linguae leges nos vetant. Quare malim *ἐφηβεία* scribere cum Tyrwhitto, qui Anthol. Pal. VII, 467. Artem. I, 56. Maccab. II, 4, 9 conferre iubet.

3) cf. *γυναικεῖον, πτωχεῖον*.

4) cf. C. F. Hermann, Gr. Privat-Alt. § 36. Becker. Char. 2, 191 et innumeros scriptorum locos, qui viros in gymnasiis se exercuisse

Quare aut omnes in ephebeum se conferebant, qui in luctam et pancratium erant incubituri, nec nisi a potiore, ut dicere solent, facta est denominatio, cum et multitudine reliquos ephebi superarent plurimumque temporis in palaestrae studia conferrent¹⁾. Hanc sententiam Petersenus secutus esse videtur, quamquam, num de hac re accuratius cogitarit, aliquam dubitationem possunt excitare, quae dicit p. 35: 'Dass das Wort Ephebeum den Hauptübungssaal bezeichnete, und von den dort sich übenden Jünglingen den Namen hatte, kann nicht zweifelhaft sein.' Sed duos palaestrae partes luctatoribus et pancratiastis conditas fuisse docent auctorum Luciani inprimis illa testimonia, quae exercitationes ἐν κόνῃ factas ab eis discernunt, quae ἐν πηλῷ fiebant; et huic usui coryceum conisteriumque inserviisse nobis videmur perspexisse. Aut reapse solis ephebis concessum erat ephebeum, interdictum viris, qui dum luctarentur et pancratio certarent, in coryceo et conisterio versarentur. Et hoc primo quidem aspectu maiorem veritatis speciem prae se fert. Sed primum, quo denique auctore constat, in gymnasiis ephebos a senioribus hunc in modum fuisse seiunctos? Quod ut vulgo factum esse quidquam indicio sit, tantum abest, ut antiquissimi tantummodo Eleorum gymnasii hoc proprium fuisse referat Pausanias VI, 23, quod ibi praeter palaestram et xystum²⁾ tertia quoque gymnasii pars extit, quam solis ephebis frequentare liceret. Nec tamen ea utebantur, nisi sub certaminum Olympiorum tempus, cum multi undique ath-

testantur; et in palaestra athletas quoque certasse diserte traditum est e. c. ap. Luc. Mort. Dial. 10, 5. Athen. 10, 4, 416, 7.

1) Iuvenum inprimis causa gymnasia omnino exstrui solebant cf. Plut. Timol. 39; Paus. II, 10, 6. VII, 27, 2. Cf. C. F. Hermann, Gr. Priv. Alterth. 35, 13.

2) Hoc enim nomine altera gymnasii pars ibi appellabatur, quae curricula continebat.

latae tibi convenirent, quos priusquam ad certamen admitterentur, aliquamdiu ibi exerceri moris erat¹⁾; quod dum fieret, tot peregrinis viris in gymnasio versantibus, et spatii angustiis subveniendum et iuvenum probitati atque castitati consulendum esse Eleis videbatur adiecta illa, *Μαλθῶ*. Deinde ephebis pariter atque athleticis duo exercendi loca debebant designari, nisi eos aut semper *ἐν κόνει* et sub divo, aut semper *ἐν πηλῶ* et sub tecto luctatos esse ponas. Denique fuerunt quidem, qui ab eis profecti, quae Vitruvius l. l. § 4 de xysto dicit: 'Haec autem porticus *ξυστός* apud Graecos vocitatur, quod athletae per hiberna tempora in tectis stadiis exercentur,' epheborum ephebeum, xystum athletarum fuisse contenderent²⁾. Concedamus igitur vocem 'athletas' apud Vitruvium, de eis solis accipi posse, qui artem athleticam profiterentur, quamquam scriptoris consuetudinem et ipsum loci contextum reputanti multo verisimilius videri debet, eam quicumque in gymnasiis exercitationibus operam darent, ipsosque in his ephebos, hoc nomine esse complexum. At abunde tamen haec sententia eo refutatur, quod qui eam sequitur, idem athleticis proprie dictis palaestram omnino praeclusam fuisse, ephebos solam palaestram frequentasse censeat necesse est. Etenim xystus ille non ad palaestram sed ad alteram gymnasii partem pertinet. Quae cum ita sint nullo argumento probabilis cognoscitur opinio, in ephebeo exercitationes esse factas.

Eandem tamen opinionem etiam alia ratione confirmare conatus est Petersenus. Discimus ex nonnullis auctorum locis infra citandis, *ἀποδυτήριον* quoque inter gymnasii partes fuisse. Cuius cum Vitruvius mentionem non faciat,

1) cf. Paus. l. l. Philostr. V Ap. 5, 43, 227: *Ἡλεῖοι τοὺς ἀθλητάς, ἀπειρὸν ἢ καὶ Ὀλύμπια, γυμνάζουσιν ἡμερῶν τετράκοντα ἐν αὐτῇ τῇ Ἡλιδι.*

2) cf. Krausium l. l. p. 126 sqq.

interpretum alii alio id nomine ab eo notari censent¹⁾ in eo omnes consentientes, quod ἀποδυτήριον quandam dicant cellam fuisse, ubi vestes exercentium exutae sint ac depositae. Qua in quaestione Petersenus primus novam ingressus est viam. Etenim cum ἀποδυτήριον ea procul dubio aedificii sit pars, ubi ἀποδύονται; ἀποδυέσθαι translato ille sensu vult intellegi ita, ut pro γυμνάζεσθαι positum exercendi habeat notionem. Ἀποδυτήριον igitur primariam illam palaestrae partem fuisse censet, ubi exercitationes factae sint; eandemque a Vitruvio ephebeum dici. Sed cum omnia argumenta, quibus in ephebeo non certasse ephebos demonstrare modo conatus sum, eadem huic refragantur sententiae: tum illa nominis explicatio, nullo modo defendi posse mihi videtur. Primum enim latius patet huius nominis notio, quam quod de aliqua parte palaestrae commode accipi possit; plane idem significaret illud ἀποδυτήριον, quod et γυμνάσιον, id quod Petersenus ipse notavit. Quis autem partem aliquam aedificii proprio quodam nomine indicaturus eo vocabulo utetur, quod totū aedificio non minus conveniat? Possis quidem dicere: non ea nominis ἀποδυτήριον ratio est, ut a toto gymnasio illud discernendum sit, sed ut ab aliis palaestrae partibus ea discernatur pars ubi exercitationes fiant. Sed duas tales partes fuisse vidimus, coryceum et conisterium; utrum igitur potissimum eo nomine appellatum esse dicemus? et cur alteri tantum id nomen inditum est; cum in utroque iuvenes exerciti sint? Deinde vehementer dubitandum est, num ἀποδυέσθαι idem prorsus possit significare, quod γυμνάζεσθαι. Nonnunquam quidem ἀποδυέσθαι nullo etiam verbo adiuncto, cui exercendi notio insit, de eis interpretandum est, qui se exercitaturi vestes exuunt²⁾; sed in eo

1) Vid. de iis Kraustam l. l. p. 102 sqq. et Schneideri Mariniique commentar.

2) Aristoph. Acharn. 627: ἀλλ' ἀποδύντες τοῖς ἀντακτοῖς ἐντα-

semper a verbo γυμνάζεσθαι magnopere differt, quod nunquam reperitur usurpatum de exercitatione ipsa, sed ea semper spectat, quae exercitationem antecedant atque praeparant. Itaque saepius metaphorice ponitur¹⁾ pro: 'parare se', sive ut Romani aliter rem fingentes dicere solent, 'accingi'²⁾. Accedit denique quod scimus, balnei cellam eam, ubi lavantium vestes ponebantur, apodyterium vocatam esse, teste Isidoro Orig. XV, 2, 41: 'Apodyterium ubi lavantium vestimenta ponuntur, ab exuendo scilicet dicitur; ἀποδύειν enim Graece exuere dicitur'³⁾. Quem et palaestrici simul apodyterii usum fuisse iam pervides negari vix posse, nisi clara scriptorum testimonia aliter rem se habuisse ostendant.

Quae quidem Petersenus afferre non potuit, qui comprobare tantum sententiam suam Platonis nonnullis locis putat, ubi in apodyterio Socratem disputationes instituisse narratur; Lys. 3 p. 206, e sqq.⁴⁾, Euthydem. 2 p. 272 sqq.

μεν. Lysistr. 615: ἀλλ' ἐπαποδύμεθ', ἄνδρες, τουτωῖ τῷ πράγματι. Ael. V. H. II, 30: τελέως τὸ γράφειν τραγωδίαν ἀπέριψε, καὶ ἀπεδύσατο ἐπὶ φιλοσοφίαν. (cf. Eustath. ad Hom. II. Σ, 393). XII, 1: πρὸς τὸν πότον ὡς πρὸς ἀντίπαλον ἀποδύμενοι. Iulian. or. I init. ἐς θειὰ πένταθα οὐ τολμῶν ἀποδύεσθαι. Alia vid. ap. Perizonium ad Ael. l. l. et in Stephan. Thes. v. ἀποδύεσθαι.

1) cf. Athen. I, 12. Xenoph. Conviv. 2, 18. Petersenus citat Timoth. ap. Athen. VI, 243. c: πειρώμεθ' ἀποδύντ' ἐς τὸ δειπνον ἀπιέναι; ibi vero melius nunc Meinekius: ὑποδύντ' exhibet.

2) cf. Perizonium l. l. Steph. Thes. v. ἀποδύεσθαι: 'Suscipio, Aggredior, Institutio agere, Accingor.' Schol. Aristoph. Lysistr. l. l.: 'Ἐπαποδύμεθ': Ἀντὶ τοῦ ἐπιχειρήσωμεν. Id. ad Ach. l. l.: Ἄλλ' ἀποδύντες: Ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἀποδυομένων ἀθλητῶν οἱ ἀποδύονται τὴν ἔξωθεν στολὴν ἵνα εὐτόνως χορεύωσι καὶ εὐστροφώτεροι ᾖσι πρὸς τὰ πάληματα.

3) cf. Cic. ad Quint. fr. III, 1. 2. Plin. Ep. V, 8.

4) Summo iure hic quoque locus afferri potest, quamquam non de gymnasii parte sed de paedotribae alicuius palaestra agitur; simillimam enim talem gymnasii palaestrae fuisse et nomen docet et ipsa res, quod tamen pluribus exponere non est huius loci.

quibus addas Charm. 1 p. 153, a sqq.¹⁾ Sed magno opere vereor, ne illa ipsa verba contra Peterseni potius rationem pugnent. Summa enim argumentationis Petersenianae hisce continetur verbis p. 35: Es ist also das Apodyterion der Hauptraum des Gebäudes, in welches man unmittelbar vom Hofe eintrat und wo sich alle aufhalten, die es nicht vorziehen, im Freien zu spielen. . . . Es ist auch gar kein Grund, anzunehmen, dass die mit Astragalen spielenden Knaben sich in ein Nebengemach, wie eine besondere Garderobe sein müsste, zurückgezogen haben sollten und ebensowenig, warum eine solche so geräumig und mit Sitzen versehen sein sollte. Es ist ganz offenbar, dass wir es mit einem verhältnissmässig grossen Raum zu thun haben. e. q. s. Accuratus nunc, quaeso, perlegas Platonis l. l., invenies ibi iuvenes vel pueros intrantes, exeuntes, ambulantes, inter se confabulantes, ludentes: nihil prorsus de exercentibus proditur. Et quis facile sibi persuadebit, Socratem eo loco de summis causis graviter disputasse, ubi alii luctarentur, sive pancratiam peragerent, alii certantes circumstarent, excitarent, victores aclamando plaudendo salutarent?²⁾ Nonne centies idem illi acedisset, quod Anacharsidi et Soloni a Luciano introductis, qui ut disserere possint altero alterius verba exaudiente, recedere coguntur ab exercendi loco (ὡς μὴ ἐνοχλοῖεν ἡμῖν οἱ ἐπιτεκτραγότες τοῖς παλαίοισιν³⁾)? Videtur autem error inde mihi manasse, quod Petersenus, si quidem vestimentorum ἀποδυτήριον sit intelligendum, nonnisi de parvula aliqua cella cogitari posse senset. Quod si missum feceris,

1) Ingeniose enim Petersenus l. l. de apodyterio in *Euthyd.* memorato: Es ist ohne Zweifel derselbe Raum der Palästra und des Gymnasiums, in dem Socrates sich gewöhnlich zu unterhalten pflegte, wo es nicht genauer bezeichnet wird wie Charm. 1 p. 153.

2) cf. Dio Chrysost. Or. 28.

3) Luc. Anach. 16.

omnia bene inter se conciliari posse puto. Etenim Graeci non solum exercendi vel lavandi causa gymnasia frequentabant, sed permagna hominum multitudo quotidie ibi convenire solebat, ut ludendo, confabulando ambulando reficerentur et recrearentur¹⁾. Atque erant etiam, qui in gymnasiis coenarent, quin plures ibi communem nonnullam instituebant coenam²⁾, quod inter ipsos luctantes factum esse nemo facile mihi persuadebit. Et deis quoque sacra ibi fiebant, eisque inprimis, quibus totum aedificium esset dedicatum³⁾. Quid vero si hisce omnibus apodyterium id, ubi vestes exuerentur, aptissimum dico praebuisse locum? quippe quod solum ex omnibus palaestrae partibus nec olei pulveris luti sordibus inquinatum et a certantium multitudine ac strepitu vacuum esset? Hinc intelligimus, cur amplissimi id fuerit spatii, hinc, cur sedibus exornata, hinc cur Socrati ibi potissimum disputationes suas placuerit instituere. Erat igitur palaestrae apodyterium non magis vestibus athletarum ponendis⁴⁾, unde nomen accepit, quam ludis sermonibusque instituendis destinatum. Quae si vera disputavimus et Xenophontis locum aliquem inter-

1) Ex multis scriptorum locis haec res omnibus nota esse solet; cf. tamen e. c. Xenoph. Memorab. 1, 1, 10. Plut. Lyc. 25. Alcib. 17. Galen. de val. tuend. 2, 2.

2) Exempla affert Petersenus l. l. p 38.

3) cf. Plat. Lys. l. l. Aristoph. Nubb. 178, ubi speciosissima mihi videtur Hermannii coniectura *ἐκ τῆς παλαίστρας θυμάτων ὑφελ-
λετο*, scribere iubentis pro vulgato *θυμάτων*; nam quid sibi vult *ἐπαιτών* Socrati, cum coenam ille desideret? Sin vero hisce Petersenus vulgatam tueri et expedire conatur: 'Denken wir nun den Tisch in der Nähe des Ortes aufgestellt, wo die Kleider unter Decken aufbewahrt wurden, so konnte er durch eine geschickte Wendung mit dem Bratspiess eins herausholen', nimis hercle longe quaesita et contorta haec est explicatio, quam quae ullam veri speciem habeat.

4) Verum tamen ne id quidem sine maximis incommodis eo ipso loco, ubi certarent fieri potuisse apparet.

pretari posse mihi videor, qui saepius tentatus nemini dum bene cessit explanandus. Leguntur en, de Republ. Athen. II, 10: *Καὶ γυμνάσια καὶ λουτρὰ καὶ ἀποδυτήρια τοῖς μὲν πλουσίοις ἐστὶν ἴδια ἐνίοις, ὁ δὲ δῆμος αὐτὸς αὐτῷ οἰκοδομεῖται ἰδίᾳ παλαίστρας πολλὰς, ἀποδυτήρια, λουτρῶνας*. Qui enim palaestrae partibus hic locus est cum ipsius palaestrae vel gymnasii mentio sit facta? nonne molestissima haec est tautologia, eademque in uno bis obvia enunciato? Quam cum Xenophonti imputare nequeamus, ἀποδυτήριον hoc loco, licet palaestrae pars id sit commemorans alium necessario scriptor palaestrae vel gymnasii usum quendam spectat, quam qui indicetur vocibus γυμνάσια et παλαίστρας. Ac si eam ob rem apodyterii mentionem factam esse dicimus, quod ibi delectationis causa homines convenerint, omnia optime procedunt nec quidquam quod supervacaneum sit minusve perspicuum toti inest enunciato. Etenim hoc unusquisque videt, balnea, quae et ipsa plerumque gymnasio contenta erant, separatim nominari ea ratione, ut vocabulis γυμνάσιον et παλαίστρας, ut quibus exercendi notio insit, nihil nisi gymnasticus illorum aedificiorum usus indicetur. Voluit igitur hoc fere dicere Xenophon: plebs sibi ipsa aedificia extruit, ut et exerceri et lavari et recreari possit. Ut vero Petersenus hunc locum interpretari velit, fateor me non posse intellegere; qui enim dicere potest: 'Xenophon nennt dreierlei Gebäude', cum statim addat: 'und wechselt mit der Bezeichnung, indem er die Bäder erst λουτρὰ, dann λουτρῶνες nennt, und im ersten Satz ἀποδυτήριον für παλαίστρα, im zweiten für γυμνάσιον setzt'.? nonne igitur idem significat ἀποδυτήριον, quod et παλαίστρα et γυμνάσιον?

Iam si quaerimus, quaenam palaestrae Vitruvianae pars pro apodyterio sit habenda, solum ephebeum nobis se offert, cuius qui usus fuerit in ambiguo supra reliquimus. Itaque ea in re cum Peterseno mihi convenit, quod ἀποδυτήριον a Vitruvio ἐφηβεῖον appellatum esse ille dicit.

Fauciora quidem et de ephebeo et de apodyterio tradita sunt, quam ut hanc sententiam ad certorum argumentorum fidem ita exigere possimus, ut nulla relinquatur dubitatio. At nonnulla tamen adsunt, quae ut verisimilem illam commendare videantur. Primum enim ephebeo Vitruviane commodissime et qui exercituri et qui loturi essent, pro apodyterio uti poterant, quippe quod medium coryceum inter et conisterium balneumque obtineret locum¹⁾. Deinde quod de ephebeo forma et ornatu praecipit Vitruvius: 'hoc autem est exedra amplissima cum sedibus', id optime convenit non solum ipsi apodyterii rationi et usui, sed etiam iis, quae de apodyterii forma apud Platonem habemus tradita vel potius indicata. Una restat difficultas in ipso nomine posita. Verumtamen hanc quoque tolli posse existimo. Videntur epheborum in plerisque Graecorum civitatibus collegia quaedam extitisse, quae sua haberent sacra, conventus, pompas, sollemnia. Haec autem, cum corporum exercitationibus ephebi potissimam operam darent plurimumque temporis in gymnasiis consumerent, consentaneum est in gymnasiis peracta esse. Quam vero aliam gymnasii partem aptam huic usui fuisse dicemus nisi apodyterium? Hoc igitur cum ephebi maxime frequenter interdum totum occuparent, tanquam, ut ita dicam, pro domicilio haberent, fieri sane potuit ut alicubi apodyterium ephebei nomen acciperet, quod in illa urbe factum esse censendum est, unde Vitruvius suam gymnasii graeci hauserit cognitionem. Confiteor tamen mihi ipsi hanc explicationem non omni ex parte satisfacere, ut suspicio nascatur corruptae lectionis, quamquam nunc in promptu non est, quod probabiliter substituam.

Restat nunc, ut de elaeothesio quid statuendum sit breviter tantum declaremus. Etenim, hoc ut statim elo-

1) Cf. Lucian. Hipp. 8, ubi simili ratione apodyterium collocari videtur ejusque laudari commoda utilitas.

quar, mihi non videtur elaeothesium inter eas palaestrae partes esse numerandum, de quibus agere supra mihi proposui, sed ad balneum quodammodo pertinere, quae et Schneideri Marini Beckeri sententia est ¹⁾. Minus enim recte plerique athletas illic volant ante certamina unctos esse. Quod apud Lucianum eodem loco fieri vides, ubi decertaturi sint. Nec non si ille esset elaeothesii usus, alio id loco debebat collocari, nempe ita, ut cum coryceo et conisterio esset coniunctum; minime autem ephebeum liceret interponere ²⁾. Accedit, quod alicui balnei cellae elaeothesii nomen fuisse videre licet e pariete illo in Thermis Titi reperto, quo balneum romanum pictum praesentatur ³⁾ adscriptis singularum partium nominibus ⁴⁾.

1) Marinus Vossium secutus 'elaeothesium' scribendum esse censet hunc in modum disputans: 'non ita facile ab *ἐλαιον* et *τιθήμι* olei apothecam componi posse arbitror, sed potius latinum verbum ex usitato graeco *ἐλαιοθήκη* derivatum credere licet'.

2) In quo iam Dom. Aulsius offendit, de gymn. constr. in Sallengeri Thesaur. Ant. Rom. Tom. III p. 903: 'Illi turbat, quod Conisterium, in quod pulvis Palaestricus condebatur, longe in altero Ephebei latere positum est; interseruntur enim Ephebeum et Coryceum. Ungi et pulvere conspergi coniunctae res sunt. Cur Cellae, quae his deinceps usibus destinatae sunt, loco distabant? Mihi omnino videntur verba Vitruvii luxata et debere Coryceum et Elaeothesium Cellas inter sese commutare, ut Coryceum migret in sinistrum latus Ephebei Elaeothesium in dextrum; ita Conisterio haerebit'. Quae verborum transpositione omni Codd. fide prorsus destituta, facile capere possumus, elaeothesium balnei partibus adnumerantes.

3) Vid. eum ap. Becker. Gall. 8 p. 73, et in Gahl und Koner, Das Leben der Griechen und Römer nach antiken Bildwerken dargestellt Berl. 1860 II p. 130. Dubitatur sane, num vere antiquae sint eae inscriptiones, de qua re quid statuendum sit, non satis potui cognoscere. Ceterum id ipsum quod ibi 'elaeothesium' exhibetur obstare videtur, quominus cum Marinio 'elaeothesium' scribamus.

4) Becker. Gall. III p. 66. Plinium quoque balnei elaeothesium commemorare dicit. Quod ubi factum sit — accuratius enim locum

Itaque qui huius videatur usus fuisse, eis potius decernendum relinquo, qui balnea sibi tractanda sumant cum praesertim de ea re non nisi reliquis quoque balnearum partibus respectis recte iudicari queat.

Vides iam nihil amplius in palaestra Vitruviana desiderari, quod quidem ad certantium usum pertineat; habes ubi athletae vestes ponant, ubi ungantur, ubi pulvere aspergantur, ubi ἐν πηλῷ et ubi ἐν κόρῃ decertent. Et praecipuum gravissimumque argumentum, quo nostra de palaestrae partibus sententia confirmetur, eo ipso contineri arbitror, quod, si illam amplexus totam collustras Vitruvianam descriptionem, cur ea ut manca culpetur, nulla amplius causa extat. Quamquam enim ipse Vitruvius dicit 5, 11 ex.: 'Quae in moenibus necessaria videbantur esse, ut apte disponantur perscripsi', nihilo secius nonnulli deesse aliquid opinati sunt. Quae ratio quomodo omne iustum interpretationis fundamentum nobis surripiat, luculento potest exemplo Peterseni gymnasium demonstrare, qui permultis prout placebat membris gymnasium Vitruvianum exornavit. Et de reliquis quidem pluribus disserere supersedeo, cum alia ei argumenta adhibita non sint, quam quod commode hoc illudve in palaestra locum habuisse videatur; quod vides quam promptum sit et expeditum argumentum, quo comprobentur, quaecumque scriptorum auctoritate nequeant comprobari. Quid vero? hocne est Vitruvium interpretari, an halucinari? Minime eequidem negare velim extitisse fortasse gymnasia, quae et illarum partium continerent nonnullas, ut quae summam praebere utilitatem viderentur ibi potissimum, ubi per-

indicare noluit — reperire non potui. At 'unctorium' habet Plin. Ep. II, 17. Quare puto Beckerum non id quidem dicere voluisse, Plinium elaeothesii nomine usum esse, sed potius, eam quoque balnei cellam a Plinio commemorari, unctorium scilicet ab eo appellatam, quae a Graecis elaeothesium vocaretur.

magnae hominum multitudini consulendum esset. Nam quis credat, eadem omnia gymnasia forma et splendore fuisse? Prae aliis celebrata erant propter magnificentiam et amplitudinem suam Atheniensium gymnasia; at plus etiam spatii videtur illud occupasse, de quo agitur in inscriptione C. I. 2360. Vitruvii vero erat tralaticiam solitamque gymnasiorum formam atque institutionem ita tradere, ut nullum prorsus quod quidem necessarium esset membrum ei neglegeretur.

Id solum argumentando demonstrare Petersenus conatur medium palaestrae locum templum aliquod obtinuisse. Id autem ille nullo pacto effecisse mihi videtur. Nolo quidem urgere, quod huius templi ostium e Peterseni delineatione meridiem spectat, quamquam et in hac re levius ab illo tractata gravissima haeret offensio; possis enim fortasse aliter rem instituere. Sed si primo Aeneae Tact. 23 hoc affert testimonium: οἱ δὲ καὶ ἔξωθεν προσάγεσθαι βολόμενοι τοιοῦτο ἀπατήμοσι, πρὸς ἑσάντες τι, ἢ ἐμπρήσαντες νεώριον ἢ γυμνάσιον ἱερὸν πάνδημόν, ἢ δι' ὅπερ ἂν ἔξοδος γένοιτο πλήθους ἀνθρώπων καὶ οὐ τῶν τυχόντων. eo vides nihil aliud effici posse quam gymnasia alicui deo fuisse sacra quod tam notum est, ut non egeat probatione¹⁾. Alia deinde eorum locorum ratio est, qui ad Atheniensium gymnasia respiciunt. Ac Lucianus quidem (Anach. 7), solum Apollinis simulacrum commemorat, quod cur in templo positum fuisse credamus nulla idonea causa reperiri potest; multis enim artis statuariae operibus gymnasia fuisse exornata satis constat. Nec Paus. I, 30, 2 de templo sed de ara Minervae loquitur; quae si de templo intellegi volebat Petersenus, in Academiae palaestra non tria sed quinque templa fuisse ex illo ipso loco colligere debebat, scilicet Promethei, Musarum, Mercurii, Minervae,

1) Rectissime tamen Orellius ἢ γυμνάσιον ἢ ἱερὸν legendum esse censet.

Herculis; accedit quod illud *ἔνδον* quid significet, plane latet et vix poterit explicari nisi plura aliunde de Academiae forma addiscemus. Verumtamen quin in Academia Lyceo Cynosarge Minervae Apollinis et Herculis templa fuerint non potest dubitari. Sed latius patebant haec nomina, ita ut non solum gymnasium sed totam regionem unumquodque comprehenderet, ubi gymnasium erat aedificatum. Et haec quidem antiquissima illarum vocabulorum notio fuisse videtur, ut regiones significarent; inde postea eodem nominibus et gymnasia et deorum delubra, quae in iis regionibus erant extructa, appellabantur, quae vero templa non gymnasiis nedum palaestris continebantur, sed prope gymnasia erant extructa. Et de Cynosarge quidem Stephan. Byzant. haec habet: *Κυνόσαργες γυμνάσιον ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ δῆμος* ¹⁾, et Suid. *Κυνόσαργες τόπος τίς ἐστι παρ' Ἀθηναίους καὶ ἱερὸν Ἡρακλέους*. Livius vero 31, 24: Philippus signo receptui dato castra ad Cynosarges (templum Herculis gymnasiumque et lucus erat circumiectus) posuit. Quem postremum locum potissimum miror Peterseum suam in rem pro argumento attulisse, cum perspicue declaret, diversum fuisse gymnasium a delubro. Lycei vero eandem rationem fuisse inde colligas, quod et τὸ ἐν Ἀνκίῳ γυμνάσιον ²⁾ et τὸ πρὸς Ἀνκίῳ γυμνάσιον ³⁾ poterat dici. Denique in Academia templum prope gymnasium fuisse collocatum ostendit Schol. Soph. Oed. Col. 697: *περὶ Ἀκαδημίαν ἔστιν ὃ τε τοῦ Καταιβάτου Διὸς βωμός, ὃν καὶ Μόριον καλοῦσι, τῶν ἐκεῖ μορίων παρὰ τὸ τῆς Ἀθηναῖς ἱερὸν ἰδρυμένων*, collato Schol. Aristoph. Nubb. 1005: *ἦν δὲ γυμνάσιον* (scil. ἡ Ἀκαδημία), *ἀπὸ Ἑκαδήμου τινὸς καταλείψαντος τὴν κτῆσιν αὐτοῦ πρὸς ἐπισκευὴν τοῦ τόπου, περὶ αὐτὸν δ' ἦσαν αἱ ὄντως ἱερὰ ἐλαῖαι τῆς Θεοῦ*,

1) cf. Herod. V, 63. VI, 116.

2) Plut. Vit. X Or. p. 346.

3) Paus. I, 39, 16. cf. I, 19, 3

αὐτὰ καλοῦνται μοῦσαι; nam si oleae illae sacrae extra gymnasium erant collocatae, atque eadem iuxta templum, fieri non potuit, ut templum intra gymnasium esset. Postremum veteres, ubi templa cum gymnasiis coniungerent, illa solitos esse prope gymnasia extruere in universum colligere licet ex eo, quod Vitruvius I, 7 dicit: Herculi, in quibus civitatibus non sunt gymnasia neque amphitheatra ad circum (scil. areae distribuuntur); Hirtius (*Geschichte der Baukunst* 3, 286) Pantheon ad hunc locum conferre iubet ante Agrippae Thermas extructum; eiusdem rei exempla ab ipsa Graecia sumpta habes ap. Paus. II, 4, 6, et IX, 11, 4.

Ubique autem templa gymnasiis fuisse adiuncta, nullo argumento vides posse demonstrari. Itaque cur in media Vitruvii palaestra templum aliquod collocatum fuisse fingamus, nulla adest causa; nec hac quidem ex parte quicquam obstat, quominus plenam et absolutam esse Vitruvii descriptionem censeamus. Nobisque nunc eius descriptionis et vindicandae et explicandae finis est faciendus. Nec vero reliquiae illae veterum gymnasiorum adhuc in Asia minore repertae¹⁾ idoneae sunt, quae huius rei notitiam promoveant. Nam et nimis illae exiles sunt atque exiguae, et num vere ad gymnasia pertineant, ne constat quidem satis; ut harum pertractationem plane diversae et peculiaris disputationis esse facile appareat.

1) cf. Leake *Journal of a tour in Asia minor* p. 254 et 341; *Antiquit. of Jonia* II pl. 40 et 54. Minime autem ex tabulis GuhlII et Koneri libro I. insertis de eis iudices, ubi ex editorum illae opinione restauratae conspiciuntur.

FERDINANDVS BVESGEN DE VITA SVA.

Natus sum Cubae, oppidulo ad Rhenum sito, anno h. s. XL, *Ferdinando* et *Hermina* parentibus, quos adhuc inter vivos esse vehementer gaudeo. Fidei addictus sum evangelicae. Elementis litterarum a patre imbutus anno LIII gymnasium Wiesbadense adii, quod cum quinque per annos frequentassem, anno LVIII Bonnam me contuli philologiae me dediturus. Anno LIX Berolinum migravi mox eiusdem anni autumnno Goettingam, unde anno LX Bonnam redii. Ac Scholas frequentavi virorum clarissimorum *Beerii*, *Brandisii*, *Dahlmanni*, *Iahnii*, *Loebellii*, *Monnardi*, *Plueckeri*, *Ritschelii*, *Radickii*, *Schopeni*, *Sybeli*, *Welckeri* Bonnensium, *Boeckhii*, *Hauptii*, *Trendelenburgi* Berolinensium, *Curtii*, *Lotzii*, *Saupp*ii Goettingensium. Praeterea *Schmidtii* V. Cl. comitate factum est, ut per sex menses societatis philologicae exercitationibus interesssem. Quibus viris omnibus pro eorum in me meritis gratias ago quam maximas.

Sententiae controversae.

- I. *A Pausania, VIII, 26, 1 antiquissimae formae gymnasium denotari censeo.*
 - II. *Errant, quicunque censent Vitruvianam descriptionem illustratam fuisse tabula, in qua gymnasium delineatum fuerit.*
 - III. *Antigonae versum 452 retinendum puto ita scriptum:
οἱ τοὺς ἐν ἀνδράποισιν ὤρισαν νόμους.*
 - IV. *Ibid. v. 519 recte habere puto Codd. scripturam τοὺς νόμους τούτους ποθεῖ.*
 - V. *Hor. Carm. 1, 27 stropham secundam contra Perlkampium defendo.*
 - VI. *Versus a Trimalchione apud Petronium cap. 34 et cap. 35 recitati eiusdem carminis particulae sunt, quod totum ita fuit compositum, ut binos hexametros singuli pentametri exciperent.*
 - VII. *Ibid. 82 scribendum puto:
nec bibit inter aquas nec poma nitentia carpit.*
 - VIII. *Graecis auctoribus tractandis plus studii et temporis, quam assolet in gymnasiis concedendum arbitror.*
-

